

DEPREM, KENTLEŞME ve MESLEK ODALARI

Sayın Konuklar,, Değerli Meslektaşlar; Basının Değerli Emekçileri sizleri JMO adına saygıyla selamlıyorum.

Üzerinde yaşadığımız topraklar uygarlık tarihinde "Milat"¹ kabul edilen yerleşik hayatın başladığı, dünya üzerindeki belli başlı birkaç alandan biridir. Arkeoloji ve Antropoloji biliminin, bize öğrettiği "kentlerin kökeni" sıralamasında* tarihi MÖ 6-7 bin yıl öncesine Radar gjden Çatalhöyükün uygarlık zengini coğrafyamızda olduğudur. Yani kısaca yerleşim birimlerinin eskiliği açısından Anadolu dünyada benzersiz bir yere sahiptir:

Anadolu'da verimli vadi ve dere yataklarındaki toprakları keşfeden insanlar ilk kentleri için yer seçimlerini de yine boralardan yapmışlardır. Kentleşme ile başlayan "uygarlık tarihi"¹ aynı zamanda "insanlık tarihi"¹ aynı zamanda "mühendislik ve mimarlık tarihi"¹ ile de eş yaşıdır.

.Anadolu da kentlerini kurup 'yaşamlarını sürdüren atalarımız bir yandan doğayı anlamaya çalışıp, doğa-insan, insan-insan ilişkisini düzenlerken bir yandan da doğa olaylarını korkuyla izliyorlardı. Güneş doğuyor batıyor, yağmur sellere dönüşüyor, nehir taşkınları, yıldırım düşmeleri, yer sarsıntıları ile yaşamları alt üst olup evleri yıkılıyordu. Önce bu olayları "tanrısal kurguyla" açıkladılar. Ancak zamanla doğa-insan ilişkisini ve doğa yasalarını bilimle-feJsefeyle anlamaya çalıştılar ve Anadolu'da Milletli 3 filozoftan biri olan Tales, ilk kez doğa olaylarından "tanrı" kavramını çıkartıp, maddeyi bilmeye, açıklamaya çalıştı. Bunu yaparken doğrnalardan inançlardan değil, maddenin'kendisinden*hareket ediyordu. Hemen peşinden lalesin hemşehrisi Anaksimenes insanlık tarihinde ilk kez bir deprem oluşum modeli öne sürüyor ve Sparta'da- olacak bir depremi önceden tahmin etmeye çalışıyordu.,

Topraklarımızın %90 nındah fazlasının; deprem kuşağında yer alan Anadolu da ilk kent

Çatalhöyükten günümüze 9000 yıl geçti,, Binlerce kez depremlerle yerle bir oldu, Anadolu. Yani jeolojik konumu nedeniyle depremler ülkemizin bilimsel kaderiydi. Tarım toprakları üzerinde, vadi tabanlarımda, dere yataklarındaki kentlerinin yıkıldığını gören insanlar deneme yanılma ile dağlık araziler üzerine kurdular yeni kentlerini. Akıl! ve bilimi kullanmaya başlamışlardı.. Ancak bilimle beraber üretim ilişkileri de geliyor, inşam kendisinin doğanın bir parçası olduğunu unutup, doğaya yabancılaşıyordu. Sonra topluma ve nihayet 'kendine yabancılaşacaktı. Kapitalist çağdaydık artık,, insani değerler,, yerini yükselen değerlere bırakmıştı. Atol, bilim, mühendislik kavramları yerimi para, kar, rant kavramlarına bırakmıştı.

Hallesin, . Anaksimenes'in, Homerosun, Diyojen'in, Yunus'un, Şeyhbedrettin'in Köroğlu'nun Pir Sultan'ın, Piri Reisin, Nazım'ın memleketinde, doğa-insan ilişkisinde akıl-bilim mühendislik değil, faydacı, rantçı, köşe dönmece, mafyacı, çeteci zihniyetler popülerleştiriyordu,

• Ve gele gele 17 .Ağustos, arkasından 12 Kasım 1999 Doğu Marmara Depremleri ile 50 yıldır yerbilimciler tarafından bilinen büyük bir kırık IKAf keşfedildi. Büyüklüğü itibariyle oldukça önemli ölçüde can ve mal kaybına yol açan deprem aynı zarpanda toplumsal, ekonomik,, siyasal,, yönetsel ve kültürel coğrafyamızdaki fay zonlarını da açığa çıkardı. Hem de 40.000'den fazla yurttaşımızın can vermesi, yüz binlerce binanın çökmesi ve yıkılması pahasına.

Kentleşmemin, sanayileşenin en yoğun, ticaret, eğitim, sağlık tesislerinin ve alt yapının en gelişmiş olduğu bölgemin 1, derece deprem kuşağında olduğu biliniyordu.

Bir doğa olayının toplumsal" ve siyasal yapımtzdaki derin kırıklar medeniyle felakete dönüşmesinin üzerinden 1 yıldan fazla bir zaman

* Bu yazı "12 Kasım 2000 Öncesi ve Sonrası ile Deprem ve Geleceğimiz ir Sempozyumunda açılış konuşması olarak sunulmuştur,

geçti ve bizler tam bir yıldır depremin gptirdiği sonuçları tartışıyoruz ve daha çokta tartışacağı benziyoruz. Bilinen şeylerin yanında çok Özgün şeyler yazıldı, söylendi. Deprem bize öğrettiği en acı sonuç ise, sağlıklı toplumsal gelecek için planlı kentleşmenin önemiydi. Özellikle son depremlerin -ülkemizin yerleşim ve sanayi tesisleri açısından en yoğun olduğu bir bölgede meydana gelmesi kentleşme sürecinde uymn yer seçimi konusu, imar planlama çalışmaları öncesinde yapılması gereken jeotjik-jeoteknik etütlerin yaşamsal önemi kendini bir kez daha acı bir şekilde hissettirdi.

TürkiyeVi özellikle 1950lerden sonra tutsak alan "sanayide ve kentleşmede plansız yer seçimi" süreci ve buna bağlı olarak 1980'lerden sonra doruğa çıkan arsa ve arazi rantına endeksli imar ve yapılaşma kararları bu büyük can kaybı ve yıkımın temel nedeni olarak saptanmıştır.

Deprem bölgesinde, planlamadan yoksun olarak üretilen tüm kentsel ve yöresel ölçekli imar planlarında KAFa bağlı riskler ve jeolojik veriler hemen hiç etkili ve belirleyici olmamıştır: Oysaki dünyaca meşhur KAF, büyüklüğü ve azameti ile orantılı olarak doğu-batı yönünde kademe kademe yırtılarak bu ülke insanlarına çok büyük bir opsiyon taniyordu. Ama inatla, alay edercesine, kitlesel nüfus hareketleri bu büyük kırığın batısında yoğunlaştınlıp diğer bölgelerden esirgenen tüm yatırımlar vadi tabanı düzlüklerinde yapıyordu. Üstelik bu vadi tabanlarının mimarı KAF idi ve doğal olarak alüvyon nitelikli 1. sınıf tarım arazisiydiler. Jeolojik ve jeoteknik özelliklerine uygun olarak,, depremlerle açığa çıkacak sismik enerji dalgalanntn genliğini büyüterek çok daha fazla hasaralı yol açacak olan bu 1. sınıf tarım arazileri, sözde 'sanayileşme ve kentleşme adına yok ediliyor; arkeolojik sit alanları, her nasılsa elde kalan bir avuç tarihsel doku,, hiçbir şey dinlemeden büyük bir Vandallitda talan ediliyordu, Üstelik tüm bu talan "planlı ve programlı" yapıyordu. Hemen her kentleşme konulu panel ya da sempozyumda, plansız ve çarpık kentleşmeden bahsedilir de, TBMM ve 3800'e yakın belediyenin meclislerinde

her Allah'ın gönü bir ya da birkaç planın onaylandığını bilmeyiz. Gerçek budur. Bugün plan yapma yetkisi olan yerel ve merkezî yönetimler eli ile 1. sınıf tarım toprakları doğal ve kültürel sit alanlarının katledilişi planlı ve tasarlanarak yapılmaktadır.

Ülkemizde neredeyse her hükümete bir imar affı düşüyor. Bu afları halkın istediği söyleniyor. Yani politikacılar halkın çıkarları için bunları yaptıklarını söylüyorlar. Peki o zaman halk mezarda emeklilik istemiyor ama bir gecede yarasını çıkara-biliyorsunuz. Halk %10'luk sefalet ücretimi reddediyor ama birkaç saatte onları yoksulluğa mahkum eden kararlar alabiliyorsunuz. Bu politikacılar ancak kendilerine ve çevrelerine politik ve maddî rant getiren talepleri istismar ediyorlar. Bir koyundan iki post çıkarmaya çalışıyorlar.

Doğu Marmara Depremlerinde hasar gören yerlerin hepsinde çok iyi örgütlenmiş belediyeler vardır: Bu belediyeler aynı zamanda yeterli ve çeşitli sayıda teknik elemana da sahiptirler., Hemen her ölçekte imar planları da vardır. Üstelik bu imar planlarının hazırlanmasına altlık teşkil eden analitik etütleri de yapılmıştır. Ama yapılan imar planlarına baktığımızda hemen hepsinde tüm ovaların,, 1. sınıf tarım arazilerinin», dere yataklarının yapılaşmaya ayrıldığını görüyoruz. Bütün bu yanlış ve hatalı uygulamalar yani planlı-pliansızlık gerek İstanbul-Bolu deprem havzasında gerekse tüm ülkede bilinçli bir şekilde sürdürülmektedir ve bu uygulamaları engelleyecek bir yasa tasarısı maalesef TBMM'nin gündeminde değildir. Bununla kalmayan hükümet hala yanlış yer seçimli sanayileşmeyi özendirmeyi ve desteklemeyi sürdürmektedir. Örneğin Gölçük kıyı kuşağında ""depremden öncede tepki toplayan" Koç-Fbrd- otomobil fabrikasına, depremde çökmesine rağmen aynı yerele "inşaata devam" izni verilebilmekte, yine bölgeye yüksek nüfus ve yapı yoğunluğu çekmeye aday "ipek yolu vadisi serbest bölgesi" projesi TMMOBİm açtığı dava sonucu yüksek yapı tarafından durdurulmasına rağmen yapımı için "hazırlıkları sürdürülen"¹¹¹ yatırımlar arasında gösteriliyor:

Hükümet depremden sonra hiçbir ciddi çözüm üretmediği gibi depremin sonuçlarından yeni rant alanları yaratma yolunu seçmiştir: Bu rant alanları için seri halde çıkartılan KHKlerle oluşan rant pastasını bir avuç azınlığın paylaşımına sunmaktadır.

Bonlardan biri depreme dayanıklı bina yapılması gerekçesi ile çıkartılan 595 sayılı KHKdir. Bu kararname ile yapı denetimi tamamen kamusal denetim alanı dışına çıkarılmaktadır. Böylece Türkiye'nin en büyük özelleştirilmesi sessiz sedasız gerçekleştirilmiştir; Bu uygulama ile tekellere yılda 500 milyon dolarlık yeni bir rant aktarılmaktadır. Bu rakamı bugün 100 bin mühendis ve mimarın 1 yıllık maaş tutarıdır. İnsanların can ve mal güvenliklerinin söz konusu olduğu bu tonu, kamu hizmetinin temel alanı olmalıdır. Bu ülkemiz için özellikle önemlidir. Yapı denetimi hizmeti bilime, mesleğe ve ülkeye karşı sorumlu olan ilgili mimar ve mühendis odaları ile yerel yönetimler tarafından yerine getirilmelidir ve bilinmelidirler. Depreme karşı tedbir; bir plan ile başlar hem ülke düzeyinde hem de buna bağlı olarak kentsel ölçekte, Tarım alanları, ormanlık alanlar, sulak alanlar vb. alanların belirlenmesi için koruma masası sağlanmadan sanayi ve istihdam alanlarının ülke düzeyinde mümkün olduğunca, eşit yaygınlaştırılması sağlanmadan nüfusun belirli bölgelerde aşırı yoğunlaşması önlenmeden Jeolojik veriler planlamanın ana belirleyicilerinden olmadan yapı özelliklerini belirleyen faktörler olarak rant beklentileri yerine plan verileri alınmadan tek yapı ölçeğinde depreme dayanıklı yapı anlayışı sonuca ulaşmaz.

Jeoloji Mühendisleri Odası olarak uygun yer seçimi ile başlayan planlı kentleşme-sanayileşme süreçlerini Muttidisipliner bir alan olarak görmekteyiz. Bu alanda komşu meslek disiplinleriyle birlikte koordineli çalışmayı, diğer meslek mensuplarının ürettiklerine karşı saygılı ve tahammülü

olmayı, ülke/toplum çıkarları ve meslek etiği anlamında doğru buluyoruz.

Meslek odaları olarak plansız-planlamalar içinde yer alanı meslektaşlarımıza da hayret ibretle bakmak zorunda kalıyoruz, Bakıyoruz çünkü bunları yaptıkları işlerin! teknik ve etik sonuçlarını değerlendirmek için ciddi anlamda bir yaptırım gücü bulunmamaktadır: Ancak her şeye rağmen biz meslek odaları ile olan işkillerimizi gözde geçirmek durumundayız. Son yıllarda rencide edilmeye çalışılan Mühendislik ve Mimarlık onurunu korumak için bunu yapmak zorundayız. Bu konuda asıl görev TMMOB'ye düşmektedir. Mesleki yetki ve sorumluluk alanlarımızın sınırını bilimsel ve teknik açıdan değerlendirelim. Değerlendirilmemiş alanlarda da yetkilendirilmenin önünü açalım. Unutmayalım! ki bir sonraki depremde enkaz altında kalacak ilk şey mühendisliğimiz ve mimarlığımız olacaktır.

Sözlerimi bitirirken, JMO tarafından 2.si düzenlenen "Öncesi ve Sonrası ile Deprem ve Geleceğimiz"¹¹ adlı sempozyuma sunumlarıyla katkı koyan bilim adamlarına ve meslektaşlarımıza JMO adına teşekkür ediyorum. Bilimin topluma içsel leşmesi için bu türden etkinlikleri yaygınlaştırmaya ve çoğaltmaya devam edeceğimizi belirtmek isterim., İzinizle sözlerime,, Oda Başkanımız Aydın Çelebinin 1999 depremleri ile ilgili değerlendirme yazısından bir alıntı ile son vermek istiyorum.

İnsanın insanla çelişkisi olmadığı, sınıfsız ve sömürsüz bir düzende toplumsaf depremlerin maddî temelleriyle (birlikte yok olup gideceği bir başka dünya var. Çok yakınımızda, hem de bu faylı, depremi, afeti i, fani¹ yeryüzünde. Aklımız, biliminiz ve insanlığımız kadar yakın. Emekle, inatla umutla.

Saygılar sunuyoruz.

İsmet CENGİZ
II Başkan

Not: Sevgili dostum Jeoloji Mühendisi Oktay Ekinciye katkılarından dolayı teşekkür ediyorum: